

VAI TRÒ CỦA GIA ĐÌNH, DÒNG HỌ TRONG XÂY DỰNG NÔNG THÔN MỚI Ở THỪA THIÊN HUẾ

Mai Văn Được

Khoa Lịch sử, Trường Đại học Khoa học, Đại học Huế

Email: maiduochusc@gmail.com

Ngày nhận bài: 16/12/2022; ngày hoàn thành phản biện: 22/12/2022; ngày duyệt đăng: 26/6/2023

TÓM TẮT

Chương trình mục tiêu Quốc gia xây dựng nông thôn mới được thực hiện ở Thừa Thiên Huế từ năm 2010; đến nay đã đạt nhiều thành quả quan trọng. Trong thành công đó, gia đình và dòng họ có những đóng góp nhất định như: đóng góp tiền, hiến đất, giáo dục con cháu, kêu gọi con cháu hưởng ứng xây dựng nông thôn mới... Các gia đình, dòng họ ở Thừa Thiên Huế thông qua gìn giữ lễ nghĩa trong gia đình, nề nếp, gia phong của dòng họ, xây dựng các công trình của dòng họ, hỗ trợ con cháu trong dòng họ lúc gặp khó khăn, tương trợ về kinh tế, duy trì nghề gia truyền, mở rộng khuyến học trong dòng họ... đã góp phần vào công cuộc xây dựng nông thôn mới hiện nay.

Từ khóa: Dòng họ, gia đình, nông thôn.

1. MỞ ĐẦU

Chương trình mục tiêu Quốc gia xây dựng nông thôn mới là một chương trình tổng thể phát triển kinh tế, xã hội, văn hóa, an ninh quốc phòng ở các địa phương. Xây dựng nông thôn mới là cốt lõi của việc thực hiện Nghị quyết Trung ương 26 (8/2008) về nông nghiệp, nông dân, nông thôn, thể hiện sự quan tâm, chăm lo của Đảng, Nhà nước để phát triển khu vực nông thôn. Với phương châm “Nhà nước và nhân dân cùng làm” xây dựng nông thôn mới chính là làm một cuộc cách mạng phát huy sức mạnh tổng hợp của hệ thống chính trị, sự tham gia của người dân, giúp người dân nhận thức rõ trách nhiệm, quyền lợi nhằm chủ động tham gia, tích cực thực hiện xây dựng nông thôn mới.

Chương trình này bắt đầu được thực hiện ở Thừa Thiên Huế từ năm 2010, đến cuối năm 2022 đã bước đầu đạt được những thành quả nhất định với 67/94 xã hoàn thành 19/19 tiêu chí xây dựng nông thôn mới. Đạt được thành quả này là nhờ sự chung

sức của chính quyền và nhân dân Thừa Thiên Huế. Trong đó, gia đình và dòng họ có vai trò và đóng góp nhất định.

2. VAI TRÒ CỦA GIA ĐÌNH, DÒNG HỌ TRONG XÂY DỰNG NÔNG THÔN MỚI Ở THỪA THIÊN HUẾ

2.1. Vai trò của gia đình

Chức năng của gia đình Việt Nam nói chung, Thừa Thiên Huế nói riêng được thể hiện trên 5 phương diện cơ bản là: Sinh đẻ, tái tạo ra con người; kinh tế; thỏa mãn các nhu cầu tâm lý, tình cảm; giáo dục con cái; chăm sóc sức khỏe người già. Thông qua các chức năng này, gia đình thực sự có nhiều đóng góp trong quá trình xây dựng nông thôn mới ở Thừa Thiên Huế hiện nay.

Trước hết, trên khía cạnh kinh tế, gia đình ở nông thôn là một đơn vị kinh tế độc lập. Việc kinh tế của từng hộ gia đình phát triển kéo theo sự phát triển chung của cộng đồng nông thôn. Trong khi đó, tiêu chí thu nhập của người dân là một tiêu chí cực kỳ quan trọng, bản thân nó còn là điều kiện cần cho sự phát triển bền vững của nông thôn nói chung và chương trình xây dựng nông thôn mới nói riêng. Để thúc đẩy sự phát triển kinh tế của người dân, trong những năm qua ở Thừa Thiên Huế có nhiều mô hình và hướng đi mới, như hình thành vùng sản xuất lúa hàng hóa liên kết giữa các “nhà” theo mô hình cánh đồng lớn, tạo bước đột phá tăng thu nhập cho người trồng lúa; sản xuất rau theo hướng an toàn (Vietgap); triển khai mô hình sản xuất nông nghiệp cho các xã (trồng rau, hoa trong nhà lưới, nhà kính, tưới phun sương...); các chủ rừng, các nhóm hộ tham gia trồng rừng gỗ lớn, tham gia chứng chỉ rừng FSC; chăn nuôi gia súc, gia cầm theo quy mô trang trại, gia trại phát triển mạnh. Đặc biệt, hình thành các vùng sản xuất tập trung như: Vùng trồng sắn A Lưới, Phong Điền,... vùng trồng lúa hữu cơ ở Phong Điền, Hương Thủy, lúa giống ở xã Phú Lương, vùng trồng hoa Phú Mậu, rau ở Quảng Thành,... Nhiều địa phương đã tích cực chuyển đổi đất trồng lúa năng suất thấp sang canh tác các loại hoa màu có giá trị cao hoặc các loại cây trồng, cây ăn quả cho hiệu quả kinh tế cao (Nam Đông, Hương Thủy, Quảng Điền, A Lưới,...), nhiều loại quả có giá trị kinh tế cao đã tạo được thương hiệu uy tín như: cam Nam Đông, thanh trà Thủy Biều, dưa lưới Vinh Hưng, rau má Quảng Thọ... [7, tr. 8]. Những mô hình đó đã góp phần không nhỏ trong cải thiện đời sống của người Thừa Thiên Huế, cũng như giúp một bộ phận người dân vươn lên làm giàu. Qua đó, làm thay đổi bộ mặt kinh tế nông thôn hiện nay.

Việc đóng góp nguồn lực về kinh tế của người dân đóng vai trò quyết định đến sự thành công của xây dựng nông thôn mới. Theo kế hoạch của tỉnh Thừa Thiên Huế, nguồn kinh phí để thực hiện xây dựng nông thôn mới do cộng đồng dân cư đóng góp khoảng 10%. Trên thực tế, có rất nhiều địa phương người dân đã phát huy rất tốt tinh

thần của mình, mỗi gia đình đều đóng góp tiền của cũng như đất đai. Và việc huy động nguồn lực từ nhân dân rất được tinh chú trọng. Huy động nguồn lực do dân đóng góp đạt được kết quả đáng kể, góp phần đẩy mạnh xây dựng nông thôn mới. Trong giai đoạn 2011 - 2015, người dân đã đóng góp tiền, đất đai, hoa màu, ngày công trị giá 306 tỷ đồng, chiếm tỷ lệ 6,7%. Trong đó có hơn 144 ha đất và hơn 379.000 ngày công được đóng góp để xây dựng đường thôn, đường ngõ xóm, nhà văn hoá thôn, chỉnh trang tường rào, cổng ngõ, nhà cửa... [1, tr.10]. Nhiều địa phương đã huy động được nguồn lực của bà con phương xa, của doanh nghiệp, các ngân hàng thương mại trên địa bàn tham gia xây dựng nông thôn mới. Nhiều cá nhân đã đóng góp hàng trăm triệu đồng xây dựng đường làng, cổng làng, nhà văn hoá thôn. Điển hình như ông Hồ Huệ, xã Điền Môn, huyện Phong Điền đã đóng góp hỗ trợ gần 10 tỷ đồng xây dựng Trung tâm thương mại xã và các công trình phúc lợi công cộng khác; ông Nguyễn Văn Bí ở xã Quảng An, huyện Quảng Điền đã đóng góp hơn 01 tỷ đồng xây dựng nhà văn hoá thôn Đông Xuyên và đường thôn xóm; ông Hoàng Văn Hương, Hoàng Hiến ở thôn Hải Phú, xã Phong Hải, huyện Phong Điền hiến hơn 10.000m² đất xây dựng sân bóng không yêu cầu bồi thường... [3]. Trong giai đoạn 2016 - 2020, nhân dân đóng góp 538,4 tỷ đồng (chiếm 5,94%) cho xây dựng nông thôn mới [7, tr.6].

Ở nhiều địa phương, các gia đình có sự đóng góp nổi bật trong xây dựng nông thôn mới. Trong giai đoạn 2011 - 2015, xã Hương Giang (Nam Đông)¹ có tổng đầu tư cơ sở hạ tầng hết 26 tỷ 210 triệu, trong đó nhân dân đóng góp 13 tỷ 312 triệu, hơn 1.500 ngày công và 9.000m² đất. Xã Phú Thuận (Phú Vang), tổng kinh phí xây dựng cơ sở hạ tầng 104 tỷ, người dân đóng góp hơn 60 tỷ, hiến gần 1.500m² đất và hàng nghìn ngày công; trong đó nhà văn hóa cộng đồng thôn An Dương 1 xây dựng với tổng kinh phí 800 triệu do nhân dân đóng góp 100%. Xã Dương Hòa (Hương Thủy), trong 5 năm (2011 - 2015) đã huy động được nguồn lực từ nhân dân lên đến 167 tỷ đồng và hơn 2 ha đất. Xã Điền Lộc (Phong Điền), bà Trương Thị Sót hiến 500m² đất để mở rộng trường mầm non của xã, ông Lâm Thành hiến 700m² đất ruộng để xây dựng đường giao thông nội đồng và vận động 42 hộ khác hiến 4.000m² đất để làm đường nội đồng. Xã Phong An (Phong Điền), người dân hiến đất để làm đường, làm sân vận động thể thao, như Hoàng Quốc Hưng hiến 100m² đất, 50m tường rào kiên cố, Nguyễn Văn Quyết hiến 1.000m² đất làm nghiệp... Ở xã Điền Môn, rất nhiều gia đình đóng góp tiền cho việc xây dựng công viên, đường làng ngõ xóm, các công trình văn hóa của xã, tiêu biểu có gia đình ông Trần Duy Mong, gia đình ông Đặng Hữu Hùng, gia đình ông Nguyễn Thanh Truyền... Ở xã Vinh Hải (Phú Lộc) tuy sự đóng góp của toàn thể người dân không nhiều, nhưng có một số gia đình nổi bật như gia đình ông Phạm Tú (vợ là Bùi Thị Hồng) ủng hộ xây dựng sân vườn, cơ sở vật chất, mở lớp dạy tiếng Anh cộng đồng miễn phí với hơn 300 triệu đồng; người dân đóng góp xây dựng nhà thờ thập nhị tôn

¹ Năm 2020, xã Hương Giang và xã Hương Hoà sáp nhập thành xã Hương Xuân.

phái và tổ chức lễ hội đua ghe truyền thống làng Mỹ Á lên đến 1,6 tỷ đồng. Ở xã Vinh An (Phú Vang), người dân cùng chính quyền địa phương lập ra Ban vận động (ở thôn An Mỹ) để quyên góp nguồn lực từ nhân dân và nhân dân giám sát. Đây là mô hình rất hay để phát huy nguồn lực của người dân trong việc xây dựng nông thôn mới cần được nhân rộng ở các địa phương khác.

Bên cạnh đó, gia đình còn là nơi lưu giữ truyền thống nghề nghiệp, các nghề gia truyền. Như xã Phú Thuận, xã Phú Hải (Phú Vang), xã Phong Hải (Phong Điền), chính quyền địa phương kết hợp với các gia đình để xây dựng thương hiệu nước mắm truyền thống của địa phương. Từ đó mang lại hiệu quả kinh tế cao cho gia đình và sản phẩm thủ công truyền thống đặc trưng của địa phương. Ở Thừa Thiên Huế, nhiều gia đình còn lưu giữ các nghề, như chữa bệnh đông y, làm bánh, làm bún, nấu rượu, làm nghề mộc... Những nghề này không chỉ mang lại giá trị kinh tế trong gia đình mà còn góp phần tạo nên nét đa dạng trong sinh hoạt văn hóa của cư dân nông thôn Thừa Thiên Huế.

Trên khía cạnh văn hóa, văn hóa gia đình là những sản phẩm vật chất và tinh thần do những người có quan hệ gắn bó về hôn nhân hoặc huyết thống sáng tạo ra trong các thời điểm lịch sử nhất định. Những giá trị vật chất và tinh thần ấy mang lại dấu ấn tốt đẹp, tạo thành truyền thống và có tác dụng giáo dục cho các thế hệ sau nhằm hình thành và phát triển tài năng, phẩm chất, thể chất và xây dựng con người ngày càng hoàn thiện, có ích cho gia đình và xã hội. Những lễ lối, gia phong, phép tắc và khuôn khổ mà mỗi gia đình, dòng họ tiếp nối từ những thế hệ đi trước, để từ nền tảng truyền thống căn bản ấy, tìm cách phát huy thế mạnh của bản sắc dân tộc và tiếp tục tiếp nhận một cách có chọn lọc các yếu tố mới từ cuộc sống hiện đại. Có thể thấy rằng, từ những gia đình có truyền thống văn hóa góp phần tạo nên một xã hội tốt đẹp, gia đình êm ấm, yên vui thì xã hội sẽ không có tệ nạn xã hội. Do đó, gia đình đóng vai trò cực kỳ quan trọng trong việc gìn giữ môi trường văn hóa của làng xã. Theo tiêu chí văn hóa thì xã được công nhận đạt tiêu chí văn hóa khi có từ 70% thôn trở lên được công nhận và giữ vững danh hiệu “thôn văn hóa” liên tục từ 05 năm trở lên. Để có được thôn văn hóa thì xây dựng gia đình văn hóa là cái cốt yếu. Chính vì vậy, chúng ta cần phát huy hơn nữa vai trò của gia đình trong xây dựng đời sống văn hóa của người dân nông thôn và kết hợp truyền thống với hiện đại để xây dựng gia đình văn hóa mới không lạc hậu mà cũng không xa rời truyền thống của cha ông. Theo số liệu thống kê thì đến năm 2020, toàn tỉnh có 254.210/276.729 gia đình được Ủy ban nhân dân xã, phường, thị trấn công nhận đạt chuẩn gia đình văn hóa, đạt tỷ lệ 91,86%; 1.237/1.277 làng (thôn, tổ dân phố) được công nhận đạt chuẩn văn hóa, đạt tỷ lệ 98,2% [7, tr.11]. Đây là con số khá ấn tượng và để đạt được có vai trò to lớn của các gia đình.

Việc nuôi dưỡng, giáo dục con cái để tạo ra thế hệ mới là một chức năng quan trọng của gia đình. Có ý kiến cho rằng: “Con người là sản phẩm vô giá của văn hóa gia

đình, mục tiêu cao cả nhất của văn hóa gia đình là nhằm hoàn thiện con người” [2, tr.83]. Quả đúng vậy, con người được giáo dục thông qua gia đình bằng hai cách, trực tiếp và gián tiếp. Con cái được bố mẹ, ông bà trực tiếp dạy dỗ từ khi mới sinh ra cho đến khi trưởng thành, nhất là lễ nghĩa: mọi hành vi ứng xử phải lễ phép, nói phải thưa gửi, đưa cho ông bà, bố mẹ phải cung kính bằng cả hai tay, gọi dạ, bảo vâng; thái độ đối với ông bà, cha mẹ phải khiêm tốn, lễ độ, nhẹ nhàng, không được nổi nóng, cáu gắt, cãi lại; kính trọng người lớn và yêu thương trẻ em... Gia đình cùng phối hợp với trường học để đào tạo nên nhân tài cho quê hương, đất nước, góp phần đáp ứng tiêu chí giáo dục trong bộ 19 tiêu chí của xây dựng nông thôn mới. Về gián tiếp, nếp sống của gia đình có ảnh hưởng nhất định đến việc hình thành nhân cách của con cái. Ông bà, cha mẹ là khuôn mẫu, là tấm gương sáng cho con từ lời nói đến việc làm. Cho nên, cha mẹ phải chú ý từ cái nhỏ đến cái lớn nhằm dạy con thật thà, khiêm tốn... Trong nhân cách của con cái luôn có một phần nào đó nhân cách của ông bà, cha mẹ và người thân. Chính vì vậy, gia đình có vai trò quan trọng trong đào tạo con người vừa hồng, vừa chuyên trong xây dựng nông thôn mới.

Gia đình chính là điểm tựa tinh thần cho mỗi cá nhân. Đối với những người lớn, gia đình có bàn thờ ông bà tổ tiên; ngày lễ, ngày giỗ, ngày tết, hương hoa quả được cha mẹ bày đặt lên bàn thờ, rồi ông bà, cha mẹ trịnh trọng khấn vái tổ tiên với tấm lòng thành kính nhất. Trong ý thức của ông bà, cha mẹ tin rằng tổ tiên khi nghe lời khấn sẽ hiểu thấu nguyện vọng, ước muốn sâu thẳm của lòng mình, sẽ phù hộ độ trì cho gia đình tai qua nạn khỏi, thành đạt... Đối với con cái, gia đình là nơi có ông bà, cha mẹ chở che, là bến đỗ mỗi khi mệt mỏi, là nơi chia sẻ niềm vui, nỗi buồn. Gia đình là điểm tựa giúp mỗi con người dựa vào đó mà sống tốt, vượt qua khó khăn hay chỉ đơn giản là giúp họ có động lực để tiếp tục xây dựng mô hình kinh tế mà họ mới sáng tạo ra.

2.2. Vai trò của dòng họ

Hiểu theo một cách sơ lược thì dòng họ bao gồm nhiều gia đình cùng chung một huyết thống. Giống với gia đình, trong việc bước đầu xây dựng nông thôn mới ở Thừa Thiên Huế hiện nay đạt được kết quả là có một phần đóng góp của dòng họ.

Trong củng cố đạo hiếu trong xã hội nông thôn: Đạo hiếu là nét đặc trưng văn hóa của người Việt, trong đó Huế là một trung tâm văn hóa của cả nước; do vậy nét đặc trưng này càng được in dấu đậm hơn. Dòng họ với thiết chế là từ đường (nhà thờ họ) đã và đang trở thành nơi gắn kết mọi người trong xã hội cùng chung huyết thống. Hiện nay, mỗi người dân Thừa Thiên Huế cho dù đi làm ăn xa đến đâu nhưng mỗi khi đến ngày chạp họ lại quây quần bên cạnh ngôi từ đường, lo hương khói cho ông bà tổ tiên. Ngày giỗ, ngày tết, ngày mà họ hàng tu sửa nhà thờ, phần mộ tổ tiên, ông bà, con cháu bao giờ cũng chủ động đóng góp, tham gia và nhắc nhở, động viên con cháu làm nhiệm vụ của mình và giữ được đạo lý uống nước nhớ nguồn. Đồng thời, ngày chạp

cũng là dịp để con cháu tưởng nhớ, ngưỡng mộ, nhắc lại những kỷ niệm, những công lao, những lời dạy của ông cha; cũng là dịp để anh em họ hàng hỏi thăm nhau sau một năm xa cách, động viên nhau, cùng nhau nỗ lực vươn lên trong cuộc sống, củng cố thêm mối tình thân tộc.

Trong giữ gìn nề nếp gia phong, đạo đức của gia tộc: Việc lễ, việc nghĩa là một truyền thống văn hóa tốt đẹp. Đó là việc đi lại, thăm viếng nhau trong gia đình họ hàng thân thuộc, củng cố mối quan hệ gắn bó trong gia tộc, thờ phụng tổ tiên, ông bà, cha mẹ. Đối với việc họ, thường là tu sửa gia phổ, sửa sang tôn tạo mộ, nhà thờ họ (từ đường), tổ chức tế tự, giỗ tổ hằng năm..., làm cho tình cảm gia tộc ngày càng gắn bó hơn. Đây là đời sống tinh thần của con người từ ngàn xưa truyền lại, là một lĩnh vực quan trọng trong đời sống văn hóa và tư tưởng. Về mặt xã hội, việc họ góp phần phục hồi luân lý, đạo đức, kỷ cương gia đình và xã hội, xây dựng nếp sống văn minh, gia đình văn hóa mới; giáo dục phong trào “ông bà, cha mẹ mẫu mực, hiền từ; con trung hiếu, cháu thảo hiền”. Truyền thống đó sẽ giáo dục các thế hệ con cháu, tạo nên mạch truyền nối tiếp cho dòng họ; góp phần xây dựng một xã hội an bình, giàu bản sắc văn hóa trong bối cảnh xây dựng nông thôn mới. Mô hình dòng họ “3 quản” của họ Lương Quang (thôn Chiết Bi, xã Thủy Tân, thị xã Hương Thủy) là một minh chứng điển hình cho vai trò của dòng họ trong gìn giữ nét đẹp văn hoá gia phong. “Theo nội dung quy ước dòng họ “3 quản”, ngoài việc phải chấp hành những quy định chung của họ tộc, mỗi thành viên còn phải nỗ lực xây dựng dòng họ văn hóa, bài trừ hủ tục và tệ nạn xã hội; gương mẫu trong việc thực hiện các chủ trương của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước, quy định của địa phương; xây dựng dòng họ tương thân tương ái, không có bạo lực gia đình và bạo hành trẻ em; xây dựng gia đình văn hóa, con cháu hiếu học” [5]. Bên cạnh đó, nhiều dòng họ trở thành các mô hình tự quản về an ninh trật tự tại địa phương, hoạt động có hiệu quả, như họ Võ Đại (làng Nong, xã Lộc Bôn, huyện Phú Lộc), họ Trần (thôn Phước Lý, xã Quảng Phước, huyện Quảng Điền), dòng họ Phan Phước (thị xã Hương Trà), dòng họ Trương Văn (xã Phong Hải, huyện Phong Điền)... Những người trong họ tộc phải tự phòng, tự quản, tự bảo vệ các thành viên gia đình, dòng họ mình không vi phạm pháp luật để cùng nhau phát triển kinh tế, xóa đói giảm nghèo, vươn lên ổn định cuộc sống nhằm xây dựng thành công quy ước xây dựng dòng họ tự quản về an ninh trật tự [5]. Qua đó, các dòng họ này góp phần thực hiện nội dung thứ 11 – “giữ vững an ninh, trật tự nông thôn” trong 11 nội dung của chương trình xây dựng nông thôn mới theo Quyết định số 800/QĐ-TTG của Thủ tướng Chính phủ phê duyệt năm 2010 và 2 tiêu chí: “văn hoá”, “an ninh, trật tự xã hội được giữ vững” trong 19 tiêu chí cần thực hiện của chương trình này.

Trong việc giáo dục con em trong gia tộc: Sự giáo dục trong gia đình, gia tộc tuy mang tính tự phát nhưng rất hiệu quả. Những lời ăn, tiếng nói, những cách giao tiếp ứng xử của các thành viên thân yêu chung quanh tự nhiên thấm dần vào ý thức đứa bé, cộng với đặc điểm di truyền trong huyết thống, hình thành cơ sở ban đầu hoặc xấu

hoặc tốt của mỗi con người [4, tr. 206]. Ở Thừa Thiên Huế, không chỉ ở cấp độ gia đình hình thành nên nề nếp học tập, ứng xử, sinh hoạt dựa trên các “tiêu chuẩn” văn hóa của thời đại mà còn hình thành nên một “gia phong” riêng của dòng họ, nổi bật có thể kể đến họ Đặng ở Thanh Lương (Hương Trà), họ Hà ở La Chũ (Hương Trà), họ Cao ở Thế Chí Đông (Phong Điền), Hồ Đắc ở An Truyền và Phú Môn (Phú Vang, Phú Lộc), họ Nguyễn ở Chí Long (Phong Điền)... Các dòng họ ở Thừa Thiên Huế đã và đang đóng vai trò quan trọng trong gìn giữ nề nếp gia phong của dòng họ mình. Các thế hệ con cháu vẫn tiếp nối truyền thống của dòng tộc để xây dựng quê hương ngày càng giàu đẹp. Các dòng họ trên cũng là những dòng họ có nhiều đời đỗ đạt, làm quan, truyền thống đó vẫn được các thế hệ con cháu tiếp nối, góp phần gìn giữ truyền thống “đất học” của quê hương Thừa Thiên Huế.

Về tương trợ, giúp đỡ lẫn nhau trong kinh tế: Đúng với tinh thần tương thân tương ái giữa những người cùng chung huyết thống, các gia đình mỗi khi khó khăn thường nhận được sự giúp đỡ của họ hàng, nhất là trong vấn đề ốm đau bệnh tật. Không những vậy, nhiều dòng họ còn giúp nhau trong việc cùng làm ăn, phát triển kinh tế như góp vốn, học hỏi mô hình nuôi trồng, hỗ trợ tiền vốn, hỗ trợ mua nông ngư cơ... Ở nhiều làng ven biển, không khó để tìm thấy những chiếc tàu, ghe đánh bắt cá do nhiều anh em họ hàng cùng nhau đánh bắt... Nhiều dòng họ thành lập các Quỹ Xóa đói giảm nghèo, Quỹ Khuyến học, tạo điều kiện để con cháu học tập, phát triển kinh tế, điển hình như dòng họ Nguyễn Văn (xã Phú Thượng, huyện Phú Vang)¹, họ Phan (xã Phong Hải, huyện Phong Điền), họ Văn Đình (xã Quảng Vinh, huyện Quảng Điền), họ Nguyễn Văn (thôn Thuận Hóa, xã Lộc Bồn, huyện Phú Lộc), 16 họ tộc tại làng Kế Môn (xã Điền Môn, huyện Phong Điền)... [5]. Năm 2022, tỉnh Thừa Thiên Huế phát động phong trào “Dòng họ, làng, bản không có hộ nghèo” nhằm phát huy vai trò, trách nhiệm của các dòng họ, dòng tộc, làng, bản, đặc biệt là vai trò của trưởng họ, trưởng tộc, già làng, trưởng thôn, trưởng bản, người có uy tín trong đồng bào dân tộc thiểu số gương mẫu, nòng cốt đi đầu trong thực hiện tốt các chủ trương, đường lối của Đảng, chính sách, pháp luật của Nhà nước về thực hiện hiệu quả công tác giảm nghèo bền vững. Mô hình này đưa ra được nhiều dòng họ hưởng ứng, điển hình là 50 dòng họ ở xã Quảng Lợi (huyện Quảng Điền) đã hưởng ứng mô hình “dòng họ không có hộ nghèo”. Quỹ Xóa đói giảm nghèo, phong trào “dòng họ, làng, bản không có hộ nghèo” là các thiết chế giúp đẩy mạnh sự tương trợ lẫn nhau để phát triển kinh tế giữa các thành viên trong dòng họ. Qua đó, góp phần thực hiện các tiêu chí “thu nhập”, “hộ nghèo”, “tỷ lệ lao động có việc làm thường xuyên” trong chương trình xây dựng nông thôn mới.

Trong vấn đề khuyến học: Vấn đề này rất được các dòng họ ở Thừa Thiên Huế chú ý. Dòng họ là đơn vị quan trọng trong thực hiện đề án “Xây dựng xã hội học tập

¹ Nay là phường Phú Thượng, thành phố Huế.

giai đoạn 2012 - 2020” (theo Quyết định số 89/QĐ-TTg ngày 09-01-2013) và chương trình “Đẩy mạnh phong trào học tập suốt đời trong gia đình, dòng họ, cộng đồng, đơn vị giai đoạn 2021-2030” (theo Quyết định số 387/QĐ-TTg ngày 25-3-2022) do Thủ tướng Chính phủ ban hành. Nhiều dòng họ lập Quỹ khuyến học, khuyến tài để phát huy truyền thống hiếu học trong dòng họ mình, điển hình là họ Hồ Đắc (làng Phú Môn, xã Lộc An, huyện Phú Lộc), họ Đoàn (làng Mỹ Lợi, xã Vinh Mỹ, huyện Phú Lộc), họ Nguyễn Văn (xã Lộc Bồn, huyện Phú Lộc), họ Phan (xã Phong Hải, huyện Phong Điền), họ Hoàng (làng Hạ Lang, xã Quảng Phú, huyện Quảng Điền), họ Văn Đình (xã Quảng Vinh, huyện Quảng Điền), họ Võ (xã Vinh Xuân, huyện Phú Vang), họ Hoàng Công (làng Dưỡng Mông Thượng, xã Phú Mỹ, huyện Phú Vang), họ Trương Việt và Nguyễn Thanh (xã Phú Thuận, huyện Phú Vang)... Hằng năm, thường vào dịp chạp họ, rất nhiều họ tiến hành trao học bổng tuyên dương thành tích học tập, thi đỗ đại học của con em trong dòng họ. Phần thưởng thường là tiền học bổng, giấy khen, quà... Bên cạnh đó, có nhiều dòng họ còn có hình thức tuyên dương, trao thưởng đối với các con em có bằng Tiến sĩ, Thạc sĩ... Những hình thức này diễn ra tương đối phổ biến ở các dòng họ trên địa bàn Thừa Thiên Huế. Năm 2020, tỉnh Thừa Thiên Huế có 723 dòng họ đạt danh hiệu dòng họ học tập. Năm 2022, toàn tỉnh có 944 dòng họ đạt danh hiệu dòng họ học tập; trong đó, huyện Quảng Điền có 171 dòng họ đạt danh hiệu dòng họ học tập, thị xã Hương Thủy có 35% dòng họ đạt danh hiệu dòng họ học tập và mỗi năm các dòng họ vận động trên 1,5 tỷ đồng để trao học bổng khuyến học... Điều này đã góp phần thúc đẩy truyền thống “học hành, khoa bảng” của tỉnh Thừa Thiên Huế nói chung và các dòng họ nói riêng, đưa sự nghiệp giáo dục của quê hương ngày một phát triển.

Trong xây dựng tộc ước mới, hương ước mới: Dưới thời phong kiến, các dòng họ thường có “lệ” xây dựng cho dòng họ mình một bộ tộc ước và làng xã là hương ước; nó trở thành quy chuẩn ứng xử của các thành viên trong dòng họ, làng xã. Hiện nay, một số dòng họ cũng xây dựng tộc ước mới để phù hợp với bối cảnh mới. Như trường hợp họ Ngô Tá làng Lang Xá (Thanh Thủy, Hương Thủy) xây dựng tộc ước mới. Tộc ước họ Ngô Tá gồm có 3 chương với 18 điều để minh định các vấn đề:

- Bốn phận, nhiệm vụ và cách ăn ở của con cháu trong họ;
- Quy lệ phải noi theo của những người trong họ;
- Những điều cấm và những điều không cấm;
- Các hình thức khen thưởng và xử phạt vi phạm;
- Các lễ tộc, kỵ chạp và việc đóng góp lo lễ của con cháu trong họ;
- Việc lập quỹ, giao tế, lễ lược ở làng và phúng điếu con cháu qua đời [6, tr.1].

Những điều được lập ra trong tộc ước trở thành quy chuẩn ứng xử của con cháu trong họ, tạo nên một nề nếp gia phong mới trong bối cảnh mới của xã hội Thừa Thiên Huế hiện nay.

Bên cạnh tộc ước, quy ước thôn văn hóa, làng văn hóa mang tính phổ biến hơn. Phần lớn các thôn, các làng trên địa bàn tỉnh Thừa Thiên Huế đều ra quy ước thôn văn hóa/làng văn hóa. Trong đó, các dòng họ đóng vai trò quan trọng. Chính hội đồng dòng họ của các họ tộc trong làng/thôn là người đề xuất và góp phần thông quy ước đó. Quy ước này cũng trở thành khuôn mẫu ứng xử trong phạm vi thôn xóm, làng.

Ngoài việc quy định các khuôn mẫu ứng xử, điểm nổi bật trong các bản tộc ước, quy ước là nêu rõ nguồn gốc, truyền thống lịch sử, văn hóa của dòng họ, thôn, làng. Từ đó, các văn bản này có giá trị cao trong khơi dậy và giáo dục truyền thống cho các thế hệ trẻ hiện nay ở các làng xã nông thôn.

Trong việc giữ gìn nghề thủ công truyền thống: Thừa Thiên Huế là địa phương có khá nhiều nghề thủ công truyền thống nổi bật. Trong đó, dòng họ là nơi lưu giữ những bí quyết riêng về nghề thủ công, cũng chính là cái nôi đào tạo, truyền lửa tạo nên những người thợ thủ công tài giỏi. Nổi bật có họ Lê với nghề mộc mỹ nghệ ở làng Mỹ Xuyên (Phong Hòa, Phong Điền), họ Lê với nghề làm gốm ở Phước Tích (Phong Hòa, Phong Điền), họ Hoàng, họ Trần, họ Đặng với nghề kim hoàn làng Kế Môn (Điền Môn, Phong Điền), họ Kỳ (Phú Mậu, thành phố Huế) với nghề làm tranh... là những ví dụ điển hình. Chính những sản phẩm thủ công đó đã mang lại sản phẩm đặc trưng theo đúng tiêu chí mỗi xã có một sản phẩm thủ công trong Chương trình xây dựng nông thôn mới.

Trong việc giữ gìn và góp phần xây dựng các công trình công cộng, nâng cao đời sống văn hóa ở nông thôn: Nhiều địa phương bằng sự đóng góp của các gia đình, dòng họ để xây dựng đường làng, cổng làng, nhà văn hóa thôn. Đây là những công trình văn hóa thiết yếu trong xây dựng nông thôn mới. Ngoài ra, một số nơi dòng họ còn xây dựng công viên dòng họ như trường hợp họ Hồ ở làng Kế Môn (Điền Môn, Phong Điền). Ở đây, người dân còn đóng góp xây dựng các công viên, ghế đá đặt dọc theo con đường chạy thẳng qua làng tạo nên địa điểm vui chơi, nghỉ mát cho người dân.

Vị trí, vai trò của những người trưởng họ, trưởng chi, trưởng phái, trưởng nhánh, những người lớn có uy tín trong dòng họ: Những người này có ảnh hưởng nhất định đối với con cháu. Tộc trưởng là người kế tục việc thờ cúng ông tổ chung, với vị trí đó, người này có uy tín rất lớn trong dòng họ, là người đứng ra phân xử, giải quyết những tranh chấp, hiểu lầm trong dòng họ. Đồng thời, họ là người có uy tín để vận động sự đóng góp của con cháu đối với dòng họ, làng xã, quê hương; góp phần vào công cuộc xây dựng nông thôn mới ở Thừa Thiên Huế trong giai đoạn hiện nay. Bên cạnh đó, họ còn là người dạy dỗ, khuyên bảo con cháu đi con đường lương thiện, làm ăn chân

chính, xây đắp hạnh phúc gia đình. Họ cũng là người nắm được tình hình gia cảnh của từng thành viên trong dòng họ để có những giúp đỡ hay vận động thích hợp.

3. KẾT LUẬN

Thừa Thiên Huế là vùng đất cố đô, nơi còn lưu giữ nhiều giá trị văn hóa và tinh thần lễ giáo; cùng với đó, văn hóa gia đình, dòng họ cũng được lưu giữ khá đậm nét. Trong quá trình thực hiện vai trò của mình, gia đình và dòng họ đã có nhiều đóng góp cho chương trình xây dựng nông thôn mới ở Thừa Thiên Huế. Những đóng góp này được thực hiện một cách trực tiếp hoặc gián tiếp. Trực tiếp là hình thức mà gia đình, dòng họ xuất phát từ ý thức hướng đến đầu tiên là thực hiện để góp phần xây dựng nông thôn mới, như đóng góp tiền, hiến đất, kêu gọi con cháu trong gia đình, dòng họ hưởng ứng xây dựng nông thôn mới... Trong khi đó, hình thức gián tiếp là các gia đình, dòng họ thực hiện chức trách, vai trò xã hội của mình nhưng đồng thời kết quả của việc đó có tác động tích cực đến quá trình xây dựng nông thôn mới, như giáo dục con cái; gìn giữ lễ nghĩa trong gia đình, nề nếp, gia phong của dòng họ; xây dựng các công trình của dòng họ; hỗ trợ con cháu trong dòng họ lúc gặp khó khăn, tương trợ về kinh tế; duy trì nghề gia truyền; khuyến học trong dòng họ...

Tuy gia đình, dòng họ đã và đang đóng vai trò nhất định trong việc xây dựng thành công nông thôn mới ở Thừa Thiên Huế hiện nay nhưng vai trò đó còn chưa được phát huy tối đa. Do đó, chúng ta cần phải nhận thức một cách đầy đủ về vai trò của gia đình, dòng họ và những gì mà gia đình, dòng họ có thể góp sức trong công cuộc xây dựng nông thôn mới hiện nay. Từ đó, có những giải pháp nhằm phát huy hơn nữa vai trò đó của gia đình, dòng họ; góp phần xây dựng thành công nông thôn mới ở Thừa Thiên Huế một cách bền vững.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1]. Ban Chỉ đạo Chương trình mục tiêu Quốc gia xây dựng nông thôn mới (2015). *Báo cáo Tổng kết 5 năm thực hiện Chương trình mục tiêu Quốc gia xây dựng nông thôn mới tỉnh Thừa Thiên Huế giai đoạn 2011 – 2015*, Lưu trữ tại Văn phòng điều phối Chương trình mục tiêu Quốc gia xây dựng nông thôn mới tỉnh Thừa Thiên Huế.
- [2]. Bùi Đình Châu (2002). *Văn hóa gia đình*, Nxb Văn hóa - Thông tin, Hà Nội.
- [3]. Lâm Quang Huy (2015). *Thừa Thiên Huế đã có 20 xã đạt chuẩn nông thôn mới*, Website: <https://nongnghiep.vn/thua-thien-hue-da-co-20-xa-dat-chuan-nong-thon-moi-d154491.html>.
- [4]. Lê Nguyễn Lưu (2006). *Văn hóa Huế xưa - Đời sống văn hóa gia tộc*, Nxb Thuận Hóa, Huế.
- [5]. Nguyễn Thuý (2021). *Thừa Thiên Huế: Phát huy vai trò văn hoá dòng họ trong xây dựng nông thôn mới*, Website: <http://www.vanhoanghethuat.vn/thua-thien-hue-phat-huy-vai-tro-van-hoa-dong-ho-trong-xay-dung-nong-thon-moi.htm>.
- [6]. Ngô Tá Tường (Cb) (2007). *Tộc ước họ Ngô Tá làng Lang Xá, xã Thủy Thanh, huyện Hương Thủy, tỉnh Thừa Thiên Huế*, Tài liệu lưu hành nội bộ dòng họ.
- [7]. Ủy ban nhân dân tỉnh Thừa Thiên Huế (2020). *Báo cáo Tổng kết, đánh giá chương trình mục tiêu Quốc gia xây dựng nông thôn mới giai đoạn 2016-2020 và đề xuất thực hiện giai đoạn 2021-2022*, Lưu trữ tại Văn phòng điều phối Chương trình mục tiêu Quốc gia xây dựng nông thôn mới tỉnh Thừa Thiên Huế.

THE ROLE OF FAMILY AND CLAN IN NEW RURAL DEVELOPMENT IN THUA THIEN HUE PROVINCE

Mai Van Duoc

Faculty of History, University of Sciences, Hue University

Email: maidualchusc@gmail.com

ABSTRACT

The National Target Program for New Rural Development has been implemented in Thua Thien Hue Province since 2010 and gained important achievements in which the families and clans marked significant contributions such as donating money and land, educating their children and grandchildren, and encouraging them to participate in the program. Families and clans in Thua Thien Hue Province have contributed to the current New Rural Development by preserving the family's rituals, clan rules and ordination, building the clan's works, supporting descendants in the clan during difficult time, providing economic support, maintaining the heirloom profession, and expanding the study promotion in the clan.

Keywords: Clan, family, Countryside.

Mai Văn Đuộc sinh ngày 20/7/1993. Ông học cử nhân Lịch sử từ 2011 đến 2015 tại Trường Đại học Khoa học, ĐH Huế. Năm 2019, ông nhận học vị Thạc sĩ tại Trường Đại học Khoa học, ĐH Huế. Hiện nay, ông giảng dạy tại Khoa Lịch sử, Trường Đại học Khoa học, ĐH Huế.

Lĩnh vực nghiên cứu: Lịch sử Việt Nam cổ trung đại, làng xã Việt Nam, dòng họ Việt Nam.